

Gazdag Ferenc

Franciaország: identitás és nagyhatalmiság

A tanulmány Franciaországnak az Európában és a világban elfoglalt helyével, illetve a francia történelemnek a francia politikában betöltött szerepével foglalkozik. A modern francia önkép és identitás gyökerei 1789-ig nyúlnak vissza, amikor kitört a nagy forradalom. Ezzel az eseménnyel Franciaország egyfajta programot adott Európának és a világnak. A franciák erre büszkék is, hiszen részben ez adta az alapját a *grandeur*-politikájuknak. Annak alapjai azonban a 20. században igencsak megkoptak. Ettől függetlenül a Grande Nation-önkép még él bennük, és ebben vezető politikusaik is megerősítik őket. Akkor is, ha ellentmondások a történelmi tudatukban győzelmeik és vereségeik megjelenítése. A tanulmány sokat foglalkozik a mostani francia nagyhatalmiság alapjaival, legyen szó annak kemény vagy puha dimenzióiról. A végén pedig kitér a francia kivételesség gondolatára, amely szorosan összefügg a kultúrával, a geopolitikával és a történelemmel.

Bevezetés

A franciák önértelmezése szerint a modern kori európai fejlődés alapvetése az 1789-es francia forradalommal kezdődik. A szabadság, az egyenlőség és a testvériség alapértékei pedig univerzális jelentőségűek. Franciaország ezekkel az értékekkel máig ható programot adott a nyugati világnak: a hármas eszmény megvalósításának, valamint a jólétben és a növekedésen alapuló társadalom megteremtésének modelljét. A történelem boszorkánykonyhájában a francia társadalom ily módon kivételes pozíciót szerzett, amely egyfajta kulturális-civilizációs fölényt nyújt Franciaországnak, s feljogosítja, hogy mindenkori helyzetétől függetlenül a civilizált világ vezetője legyen. Vagy ha vezetője nem is, de minimum iránymutatója a fejlődés alapvető irányai tekintetében.

A nemzeti identitás és a nagyhatalmiság gondosan ápolts összekapcsolása a francia politikatörténet leggyakrabban használt közhelyei közé tartozik. A 2017-ben megválasztott Emmanuel Macron köztársasági elnök első nagyobb interjúját a következő kijelentéssel kezdte: „Franciaországnak a legrövidebb időn belül nagyhatalommá kell

válnia.” Azért hozzátette azt is, hogy e feladathoz megújítandó „politikai heroizmus” kell, amelyet elnöki mandátuma alatt minden erejével biztosítani fog. Meg is mutatta az őt faggató újságíróknak, hogy honnan veszi az inspirációt: az irodájában tartott Charles de Gaulle: *Háborús emlékiratok* kötetből. A vaskos iromány néhány kulcsfogalmát is citálta: a követendő modell a „francia grandeur”, és az ehhez vezető úton van szükség a „politikai heroizmusra”. Néhány héttel később pedig az ötödik köztársaság akkoriban mindössze 39 éves elnöke egy komplett reformcsomagot is letett az asztalra az Európai Unió szükségesnek vélt átalakításáról, amelyet természetesen az EU alapító nagyhatalmának, azaz Franciaországnak kell vezetnie. A nemzeti nagyság, a *grandeur* gyakori hangoztatása természetesen nem rejtheti el a közelebbi vizsgálatok által feltáruló hiányosságokat, illetve a nagyhatalmiság illuzorikus voltát, sem történelmi, sem politikai értelemben.

A modern francia történelem mérföldkövei és az egyes elnökök célkitűzései

Az európai történelem ellentmondásos módon igazolta vissza a francia önkép valóságtartalmát. Egy rövid évtizedig (1802–1812 között) úgy tűnt, hogy Napóleon katonái sikerrel plántálják szét egész Európában a francia modellt. De az első francia császár kalandja a Szent Ilona-szigeten végződött száműzetésben, s Európában a „hatalmi politika másfél évszázada” sokkal inkább szólt az angol egyensúly-politika sikerességéről, mint a francia dominanciáról. A 20. században a nemzetfejlődés két különböző típusát mutató Franciaország és Németország világháborúvá szélesedő összecsapása pedig nemcsak fejlődéstörténeti lejtmenetbe fordította Európát, hanem két szembenálló tömbre szakítva jó fél évszázadra amerikai és szovjet dominancia alá is rendelte az „öreg kontinenst”.

Franciaország számára a 20. század első fele egy zavaros hullámvasút volt, míg Európa számára egy katasztrófa. A történelem ajándéka Franciaország számára, hogy mindkét világháborút győzelmesen fejezte be, s különösen szerencsés lett a második világháború után. A franciák nemcsak külön megszállási zónát kaptak Németországban, hanem a frissen megalakult ENSZ Biztonsági Tanácsának is állandó tagjai lettek. Ezáltal – ha úgy tetszik – a második világháború utáni nemzetközi rendszer legelső vonalbeli szereplői maradtak. A 20. század második fele pedig már az integráció jegyében telt, s Párizs lépésről lépésre ismerte fel, hogy a bipolaritás, majd a globalizáció körülményei között a legfontosabb prioritásként kell kezelnie az európai integrációt mint a francia hatalom- és képességmegtöbbszöröző képződményt.

De ez már a francia nemzeti történelem egy új időszaka, amelyben minden jel szerint a korábbi évszázadokat jellemző büszke, erős és független, a történelemben irány-mutató nemzeti állam mítoszával le kell számolni.

Visszatekintve az 1958 utáni ötödik köztársaság elnökeire Macron minden jel szerint nem véletlenül hivatkozott De Gaulle-ra. Két közvetlen hivatali elődje közül François Hollande-tól nem látott túlságosan sok követendő példát. Hollande átlagpolitikus volt, aki az elnöki szerephez nem ért fel. Nem volt Európa-politikája és elfogadta a másodhegedűs-szerepet Angela Merkel német kancellár mögött.

Nicolas Sarkozy pedig soha nem használta a grandeur fogalmát politikai megnyilvánulásai során. Visszatérő témája a francia eredet, a kultúra és a vallás volt. Fellépéseiben nem is kívánt a grandeur szerepére hasonlítani. Nemzetközi ambícióit és képességeit akkor villantotta fel, amikor 2008 második felében Franciaország töltötte be az EU elnöki tisztét. Ebbéli minőségében nagyon határozottan járt el az örmény válság megoldásában.

Őket megelőzően Jacques Chirac saját bevallása szerint is csak „szerény elnök” kívánt lenni, és nem volt ambíciója, hogy történelmi személyiséggé váljon. A hatalom permanens akarása, allűrjei, lendülete viszont kétszer is az Elysée-palotába repítette nem is említve a párizsi főpolgármesteri éveket. Az Irak elleni háború megindítását ellenző álláspontja a nemzetközi politika élvonalába helyezte, s az ország reputációját a követendő hatalmi mintává tette, legalábbis a háborút ellenzők szemében.

Valéry Giscard d'Estaing-t itt amiatt kell feltétlenül megemlíteni, mert Macron saját elképzeléseit éppen hozzá viszonyítva határozta meg. Giscard hét éve (1974–1981) az arisztokratikus liberalizmus kísérlete volt Franciaországban. Az enyhülés nemzetközi légkörében, a szuperhatalmak közti kapcsolatok konszolidálódásának tartóssága volt napirenden, s a Kelet–Nyugat szembenállása által determinált keretben országa szerepét úgy látta, hogy Franciaországnak egy „nagy középhatalom” szerepét kellene játszania. Macron pontosan a középhatalom-besorolást kívánja újból nagyhatalmi szereppé változtatni.

A francia nemzeti önkép: a Grande Nation

Minden nemzeti önkép alaptézise az egyediség, illetve speciális mivoltának a hangsúlyozása. Tulajdonképpen joggal: minden nép, minden nemzet egyedi képződmény a világtörténelemben. De a franciák szerint a francia nemzet minden más nemzetnél speciálisabb, amit főleg a nagy francia forradalom demonstrált a világ számára. A nemzeti önkép központi eleme a nemzeti azonosságtudat. A francia nemzettudatot

az etnikumfüggetlen államnemzeti identitás és az individuális szabadságjogokra koncentráló alkotmányértelmezés klasszikus példájának tekinthetjük. Rendkívül fontos megjegyezni, hogy a francia nemzetfejlődés az előfeltételeket illetően valóban speciális egyedi jelenség az európai történelemben.

Elsőként amiatt, hogy a 18. században már eleve létezett a francia állam mint az etnikai állomány egészét magában foglaló képződmény. Másodjára pedig amiatt, hogy a francia esetben a felvilágosodás nemzetkoncepciójának eredendően nem volt etnikai tartalma: egyszerűen a rendiség tagadásaként a nemzetet úgy fogta fel mint a politikai cselekvéshez és szuverenitáshoz jutott népet.

Ez volt a történelmi pillanat, amikor a *tiers-état* bevonult az alkotmányba. Diószegi István ezt a változatot nevezi „népnemzeti” koncepciónak, amelynek fő megalapozói (mindenekelőtt Voltaire és Montesquieu) ugyan franciák voltak, de az ő gondolatvilágukban a választóvonal nem a különféle nemzetek, hanem a kiváltságosok és a harmadik rend között húzódott. Innen fakad a franciák meggyőződése, hogy modelljük egyetemes érvényű.

Az Alkotmányozó Nemzetgyűlés a nemzetet ugyanúgy értelmezte, mint a felvilágosodás maga: a politikai cselekvéshez és szuverenitáshoz jutott népet értette alatta. Ernest Renan történész fogalmazásában: „Franciaország dicsősége, hogy a forradalommal meghirdette, hogy egy nemzet önmaga által létezik.” Népnemzet, amely a kiváltságosokkal szemben álló politikai közösség, lényegében etnikai tartalom nélkül.

A nemzetfejlődésnek ez a tisztán demokratikus változata. Mibenléte és jelentősége akkor látható igazán, ha az európai nemzettípusok másik két változatát helyezzük mellé. A német és az olasz esetben a nemzeti területen kisállamok és más egyéb formációk tömege osztozott, a nemzeti állam létrehozását szolgáló elméleti keret ezért az „államnemzet” lett, lévén az egységes nemzet kereteit maga az állam hozza létre. Az egységes nemzetállam létrehozására alkalmas és képes társadalmi rétegek (arisztokrácia és papság) azonban a lehető legtávolabb álltak bármiféle demokratikus vonástól. A német nemzetállam megalkotása Otto von Bismarck nevéhez fűződik, s rendkívüli diplomáciai és katonai teljesítménynek tekinthetjük. Különösen azért, mert alapvetően önerőből történt, ellentétben az államnemzet olasz változatával, ahol a nemzeti egység nagyjából külső hatalmak bábáskodásával jött létre.

Még cifrább esetnek minősülnek a közép-európai nemzetek, ahol a birodalmi keretek (Fényes Porta, Habsburg, orosz cárizmus) áthághatatlannak tűnő akadályokat jelentettek a nemzeti mozgalmak számára. Itt a nemzeti szállásterületek többszörösen átfedték egymást, és a „mi és ők” megkülönböztetés szinte csak nyelvi alapon volt lehetséges. Itt születtek meg a kultúrnemzet, illetve a nyelvi nemzet

különbféle változatai. Ráadásul az adott hatalmi viszonyok miatt oly módon, hogy az etnikai és az államhatárok gyakorlatilag sehol nem estek egybe. A közép-európai nemzetállamok megszületésüktől kezdve a „területi viták nyomorúságába” merültek, s folyamatos konfliktusok árán igyekeztek követni a francia népnemzeti modellt.

A geopolitika és a haderő szerepe

A francia nemzettudatnak erősek a geopolitikai és a történelmi komponensei. A geopolitika indító eleme a l'Hexagon (a politikai köznyelvben így nevezik Franciaországot) tengeri és szárazföldi határainak megóvása. Nyugatról az Atlanti-óceán védi a francia földet. Ámde míg a Földközi-tenger partja, illetve a magas hegyek (Alpok és Pireneusok) által nyújtott francia délkeleti határ relatív biztonságot nyújt, a földrajzilag nyitott északi és a keleti szárazföldi határ a kiszolgáltatottság elemét csempészi be az összképbe. Valószínűleg nem véletlen, hogy a „természetes határok” védelme (a szóbeszédben Richelieu bíborosnak tulajdonítják ezt a formulát) a modern kori francia politikusok aggályainak állandó témája lett. A legjobb és egyúttal legkudarcosabb eredményt felmutató változata e gondolkodásnak talán a Maginot-vonal megépítése volt a két világháború közötti időszakban.

Felettebb ellentmondásos a francia nemzettudat történeti vetületében a katonai győzelmek és vereségek pozicionálása. Mindkét lista ugyancsak terjedelmes, de még inkább heterogén: mind a győzelmek, mind a vereségek listájában valódi és képzelt/illuzórikus elemek kavarognak. A győzelmi listán az első helyen álló napóleoni sikerek (1805) mellett megtalálható 1918 és 1945 is. Az utóbbi esetben viszont a francia győzelem inkább illuzórikus-politikai, mintsem katonai jellegű volt. Talán épp a sovány francia teljesítmény kompenzálására szolgálnak a győzelmi emlékeket ébren tartó, évente szertartásosan ismétlődő állami ceremóniák.

A másik oldalon legalább olyan hosszasan sorolhatók a nemzeti tudatban kataklizmaként megjelenő európai vereségek (1815, 1871, 1940), és feltétlenül ide kell sorolnunk a Francia-Indokína elvesztését jelentő, dekolonizációs jellegű Điện Biên Phủt (1954), a megalázó szuezi válságot (1956) és az algériai függetlenséghez (1962) vezető brutális gyarmati háborút. A nemzettudati zavarokat csak fokozza, hogy a kudarcok java része pontosan azon nemzetállami-emancipációs gondolatok terjedésének következménye volt, amelyeket a francia politika az egyetemes emberi fejlődés elősegítése és ösztönzése céljából terjesztett. A manapság mind erőteljesebben megjelenő hanyatlásteóriák hátterében pedig jól kitapinthatók az előbb említett katonai kudarcok emlékei.

A jelenkor nagy kérdése természetesen inkább az, hogy nagyhatalom-e, pontosabban: milyen nagyhatalom Franciaország. A nagyhatalmak közé azokat az államokat szokás sorolni, amelyek a nemzetközi rendszerben meghatározó szerepet játszanak. A szerep történelmileg változó, tartalmilag pedig felettebb sokféle lehet. Egy nagyhatalom gazdasági, pénzügyi, fejlettségi, katonai, technikai, kulturális és más képességei alapján játszhat meghatározó szerepet a nemzetközi kapcsolatokban. Lényegesebb szempont viszont az, hogy a meghatározó szerepjátszás nyomán az adott hatalomnak nagyobb lehet az érdekérvényesítő képessége, s egyfajta vezető-iránymutató szerepet játszhat nemcsak befolyási övezetében, valamint érdekszférájában, hanem általában a nemzetközi arénában is.

A nemzetállamok kialakulásának idején a terület, a népesség, a gazdasági fejlettség és teljesítmény, valamint a hadsereg (flotta) mérete szerint lehetett rangsorolni a hatalmakat. Napjainkra az előbbiekhöz újabb és újabb képességek járulnak. A hadsereg mérete mellett az a kérdés is fontos, hogy képes-e az adott ország távoli válságkörzetekbe intervenciók alakulatokat küldeni, és ha igen, milyen gyorsan. Hogy rendelkezik-e a globális felderítés/megfigyelés adataival, illetve mennyiben, s azokat miként tudja feldolgozni. A GDP nagysága mellett az elemzők rákérdezhetnek azon multinacionális cégek számára is, amelyek anyaországa az adott állam. De az is fontos, hogy a nemzetközi tőkemozgásokban a kérdéses ország tőkekibocsátó vagy inkább hitelfelvevő.

Összességében elmondható, hogy a hatalmi dimenziók korábbi paraméterei nem tűntek el, csak újabb és újabb rétegek rakódtak rájuk, s a hatalmi képességek mérése lett összetettebb és bonyolultabb, mint korábban. A hidegháború befejeződése után az európai hatalmaknak is az új, formálódóban lévő világrendben kell a helyüket megtalálniuk. Ugyanez vonatkozik vizsgálatunk tárgyára, Franciaországra is.

Ez esetben első pillantásra sem egyszerű a kép. A szakemberek egy része a gyorsuló hanyatlás képét rajzolja fel, és bemutatja a lefelé mutató grafikonokat a világ gazdaságban elfoglalt helyét illetően. A világkereskedelemben mutatott csökkenő adatok, a kiegyensúlyozatlan gazdasági helyzet, a növekvő államadósság, a merev társadalomszerkezet és további tényezők is a problémák közé tartoznak.

Ezen bemutatások során természetesen a viszonyítási pont mindig Németország. A legnagyobb veszélynek ezen értékelés azt tekinti, hogy „Franciaország egyre jobban az elosztási politika múzeuma, s a termelékenységétől, a kutatástól és a nagy hozzáadott értéktől való távolodás központja lesz Európában”. A történelmi visszatekintést is bevonó vizsgálatok nem vitatják az immár évszázadnyi visszaszorulást, illetve a középhatalommá (vagy regionális nagyhatalommá) való visszacsúszás tényét, de rámutatnak arra is, hogy Franciaország esetében a hatalmi visszaszorulás és a megújulás, a visszakapaszkodás egymást váltó hullámokban jelentkezik.

Néhány adat a francia hatalom leginkább kemény, azaz katonai képességeiről. Ha csak a létszámokat vesszük alapul, akkor a hozzávetőlegesen 209 ezer főt számláló francia haderő a világrangsorban a 14. helyen áll, a NATO-n belül pedig a harmadik. Ha a védelemre fordított kiadásokat vetjük össze, akkor a legnagyobb kiadásokkal rendelkező öt ország az USA (596 milliárd), Kína (215 milliárd), Szaúd-Arábia (87 milliárd), Oroszország (66 milliárd) és Nagy-Britannia (55 milliárd), Franciaország pedig a maga 50,9 milliárd USA-dollárjával csak a 7. helyen áll.

A haderő-erősítési trend növekedést mutat. A francia Honvédelmi Tanács 2015 áprilisában úgy határozott, hogy az ország fokozott belső és külső fenyegetettsége miatt egyrészt fenntartja az akkori januári párizsi terrorakciók után bevezetett készségi szintet, másrészt a 2016–2019 közötti időszakra az erre a célra betervezett 30,5 milliárd eurót megtoldja további közel 4 milliárddal. A cél a képességfejlesztés gyorsítása, mindenekelőtt olyan területeken, mint a hírszerzés, a kommunikáció és a kibervédelem, illetve a haderő telepíthetőségének fokozása.

Külön kell megemlíteni a nukleáris képességeket mint a nagyhatalmi pozíció kivételes támasztékát. Franciaország régóta az atomklub tagja, de csak 1992-ben csatlakozott az 1968-as atomsorompó-egyezményhez. Ezen a téren ugyanakkor az amerikai és az orosz vezető szerep elvitathatatlan. Franciaország a maga 300 robbanófejes készletével nagyságrenddel marad el az USA-tól és Oroszországtól (hozzávetőleg 7-8000 robbanófej). A *Force de frappe* néven ismert francia nukleáris haderőnem az 1980-as években érte el legnagyobb méretét. 1992-ben François Mitterrand elnök bejelentette a francia kísérleti nukleáris robbantások moratóriumát, amelyet azonban 1995-ben a frissen megválasztott elnök, Jacques Chirac feloldott. Hat kísérleti robbantás után – jórészt a hatalmas nemzetközi felzúdulás nyomására – a tesztleéseket befejezték, és 1996. szeptember 24-én Párizs aláírta a teljes körű atomcsendegyezményt is. Eddig az időpontig Franciaország összesen 210 kísérleti nukleáris robbantást hajtott végre.

A francia haderő közvetlenül alkalmazott eszköze a francia külpolitikának. A közvetlen francia érdekszférában Párizs gyakran lép fel önállóan, de az akcióihoz rendszerint megszerzi az ENSZ jóváhagyását is. Az ENSZ Biztonsági Tanácsának állandó tagjaként a francia stratégiai érdekek védelmében az egyik leginkább elkötelezett és aktív tagja az ENSZ békeműveleteinek, valamint az EU, a NATO és az EBESZ keretében folyó hasonló műveleteknek is. Az aktivitás egyaránt jelenti csapatok küldését, parancsnokságok telepítését és fegyveres intervenciót. Földrajzi irányait tekintve Afrika és a Közel-Kelet válságövezeteibe irányulnak a francia katonai műveletek. Csak a 2000-es évek elejétől közel 40 esetről van szó.

A hatalom puha dimenziói: az állam, a történelem és a nemzeti identitás

A Grande Nation képét sok-sok szimbólum, fesztivál, iskola, kézikönyv, történelmi megemlékezés fényesíti, ápolja és tartja életben. Franciaországban a politika egy-idejűleg emlékezés, nyelv és kultúra is. Összességében egy civilizáció, amelynek hordozója a francia nyelv, amely a latin (és részben olasz) után, annak szerves folytatásaként a diplomácia és a kultúra fő közvetítője lett. A francia nagyság sokszorosan van összekötve a francia nyelvvel és a francia irodalommal. Az állami tisztviselők, a tudósok, a politikusok, a felfedezők mind-mind aktív hordozói és továbbörökítői ennek a tradíciónak. A tengeren túli területek és más gyarmatok megszerzését tekinthetjük gazdasági és stratégiai vállalkozásnak is, de legalább ilyen mértékben a „francia civilizációs küldetés” is testet öltött ezekben a folyamatokban.

A francia nagyhatalmiság értelmezésében kiemelt szerep jut az úgynevezett *soft* tényezőknek. Közülük első helyen az állam történeti szerepének megértése áll. Az államigazgatási szervezet, a rendelkezéseket betartató bürokraták a *grand écoles*-ben képzett technokraták és hivatalnokok, a többdimenziósan felépített hírszerzés előzményei évszázadosak. Alapjuk a közérdek fogalma, vagyis hogy az egyének különféle érdekei fölött létezik egy általános érdek, amelyet csak az állam képes definiálni és egyben megvalósítani.

A nagy forradalom, Napóleon, majd az egymást követő köztársasági rendszerek az állam koncepciója tekintetében csak erősítették ezt az értelmezést. Még úgy is, hogy az állampolgároknak az állammal kapcsolatos kettős ambivalenciája – gyanakvás és függés – folyamatosan érzékelhető Franciaországban. A hatalmi ágak közötti erőviszonyok is állandóan mozogtak a politikai fejlődés során. A harmadik köztársaság (1871–1940) idején folyamatos konzervatív nyomás volt a hatalmi jogosítványok átcsoportosítására a végrehajtó hatalomtól a törvényhozás oldalára. Az ötödik köztársaság idején (1958-tól) fordítva állt a helyzet. De Gaulle a köz-hatalom összetevőinek radikális átrendezését hajtotta végre az elnöki hatalom javára a parlamenttel szemben. A hatályban lévő alkotmányos szerkezetet ezért nevezzük félprezidenciális rendszernek.

Talán kevesen tudják, de a háború utáni évtizedekben Franciaországban öt éves tervek alapján folyt az újjáépítés és bizonyos meghatározó gazdasági ágazatok fejlesztése. A társadalom számára az állam mindenestre a „mindenekfeletti” sávjába tartozott, messze a politikai és a pártviták fölött. Az államtól ugyanis a legkülönbébb helyzetek megoldását várták. Sokan úgy gondolják, hogy az államba vetett túlzott bizalomból való kiábrándulásnak a következménye a francia társadalmat elárasztó illúzióvesztés

az 1990-es évektől, mert az állam a globalizáció és az EU fokozódó intervenciói hatására nem védi meg kellően saját állampolgárait. Ha védte is, nem adekvát módon, erodálva a francia nemzeti identitást, gondolják sokan a francia földön.

A modern francia államiság középpontjában a jog és a jogászok állnak. Természetesen minden modern államot valamennyire jellemez ez a helyzet, de a franciák a végletekig mentek el. A harmadik köztársaság alatt a politikai élet telis-tele volt jogászokkal, különösen a parlamentben és a kormányzatban. Például az 1880-ban megválasztott parlamenti képviselők mintegy fele jogász volt. 1906-ban még mindig 40%-ról volt szó, ezért nevezték a harmadik köztársaságot úgy is mint „jogász-köztársaság”. Csökkenő mértékben a trend folytatódott a negyedik köztársaság (1946–1958) alatt is. A jogásztúlsúly jól illusztrálható az alkotmányozási lelkesedéssel: a nagy francia forradalomtól az ötödik köztársaságig összesen 16 alkotmányt fogadtak el. Azóta a *grand écoles*-ben, mindenekelőtt az École Nationale d'Administration-ban végzetek vették át a jogászok helyét. Az igazgatási elit és a francia kormányok a strasbourgi székhelyű iskola végzettjeivel vannak feltöltve, függetlenül a mindenkori kormányok politikai pártállásától.

Az eddigi identitást kikezdő kihívások és a francia kivételesség tudata

A francia nemzetállam alapvető karakterisztikáját a 20. század második felében erősen kikezdte a globalizáció és a multikulturalizmus nyomása. 2000 augusztusában Jean-Jack Queyranne belügyminiszter a Korzikának adandó széles körű autonómia-tervek miatt mondott le, azzal érvelve, hogy ha Korzika ilyen jogköröket kap, akkor más régiók hasonlókat követelhetnek. Mindez pedig ellentétben áll az „egységes és oszthatatlan köztársaság” alkotmányos elvével. A francia értelmiséget megosztó iszlámviták és a multikulturalizmus erősen erodálja az egységes nemzetállam ideáját, másik oldalról ugyanezt teszi a globalizáció és az európai integráció is. Minden jel szerint itt található a magyarázata annak a hullámnak is, amellyel Franciaország a forradalom 200. évfordulóját, illetve 2000-ben a millenniumot ünnepelte. Hozzátehetjük még az 1998-as labdarúgó-világbajnokságot is. Csupa olyan identitás-erősítő eseményről volt szó, amellyel a bizonytalanságok a nemzeti identitással kapcsolatban enyhíthetőnek és eloszthatónak tűntek. Az identitásában gyengülő francia társadalomnak ugyanis növekvő igénye mutatkozik az univerzalizmus francia modelljének életben tartásához olyan pozitív elemekre, illetve kapcsolatokra, amelyekkel a globalizáció kihívásai (integráció, multikulturalizmus) kanalizálhatók.

A realista iskolák viszonylag egyértelműen értelmezhető kategóriái után vannak kevésbé megfogható, de ugyancsak valóságos tényezők a nagyhatalmak jellemzői között. Ilyen a történelmi-politikai tapasztalat, a hagyományok vagy a mentalitás. Európai nagyhatalomként éppen ezen a téren mutat Franciaország rendkívüli teljesítményt. A francia forradalomból eredeztetik a franciák nemzetállami identitásuk univerzálisnak tekintett hármasságát: a szabadság, az egyenlőség és a testvériség fogalmát. Az univerzális értékek elterjesztésére természetesen a francia nyelv a legalkalmasabb. Vagyis a nyelv és a kultúra ugyanolyan fontos a francia önképben, mint a nemzetközi szerződések és a kereskedelem. Ugyanitt kell megemlíteni az államfogalmat, a nemzeti identitást és egyáltalán a franciák önképét, csupa olyan terminust, amelyek segítségével le lehet írni egy ország nemzetközi pozícióját. Viszont Franciaország ismét csak unikális abban a tekintetben, hogy saját missziójának tekinti a forradalomban született univerzális értékek kiterjesztését más nemzetekre.

A történelem más vonatkozásban is a kiemelt kategóriák közé tartozik. A franciák reagálásait és a nemzetközi szintén való viselkedését jóval könnyebb értelmezni, ha az egyes lépések mögé vetítjük az egyébként sokféle narratívában létező francia történelmet. Mint az európai nemzetek egyik alaptípusa s mint a legrégebbi nemzetállamok egyike Franciaország egyszerre örököse és foglya saját történelmének. Vezető politikusok és államférfiak gyakran fordulnak a múlthoz analógiákért és magyarázatokért. Ez lehet a háttérben, hogy miért fordítanak ekkora figyelmet a történelemoktatásra.

Még a 1990-es években készült egy felmérés, amely szerint a francia puha kötésű (azaz *paperback*) könyvek nyolcadrésze történelmi tárgyú volt. A politikai, jogi, földrajzi tárgyú írások ugyancsak a történelmi prizmákon keresztül látszódnak, vagyis nem túlzás azt mondani, hogy a franciák számára a történelem a francia nemzettudat egyik alapvető dimenziója. De Gaulle így írt a *Háborús emlékiratok*ban: „Agyam pozitív fele arról győz meg, hogy Franciaország csak az első helyen tud ön maga lenni, csak ekkor képes a dezintegráló erőket összefogni... Röviden, Franciaország nem Franciaország nagyság nélkül.” Utódja, François Mitterrand pedig 1975-ben az egyik nemzetgyűlési beszédében úgy fogalmazott, hogy a franciák „[...] definiálhatatlan génusza teszi lehetővé, hogy formába öntsék és kifejezzék az emberi szellem mély szükségleteit”.

France: Identity and Great Power

The paper explores France's position in Europe and the world, as well as the role of French history in shaping French politics. The roots of modern French self-image and identity can be traced back to 1789, when the Great Revolution broke out. With this event, France presented an agenda to Europe and the world. The French take pride in this, as it forms partly the basis of their grandeur policy. However, the foundations of this policy were seriously eroded in the 20th century. Nevertheless, the self-image of the Grande Nation is still alive and well, and their prominent politicians confirm this, even though they may have a contradictory perspective on their victories and defeats in their historical consciousness. The study is very much concerned with the foundations of France's current status as a great power, both with its hard and soft dimensions. It concludes with a discussion of the idea of French exceptionalism, which is closely connected to culture, geopolitics and history.

Felhasznált irodalom

- BAVEREZ, Nicolas (2003): *La France qui tombe*. Paris: Perrin.
- BONIFACE, Pascal (2017): *Je t'aimes bien tu sais. Le monde et la France: le désamour?* Paris: Max Milo.
- BONIFACE, Pascal (2019): *Requiem pour le monde occidental. États-Unis et Europe: partenaires ou vassaux?* Paris: Eyrolles.
- BRAUDEL, Fernand (1986): *L'identité de la France. I*. Paris: Flammarion.
- DE MONTBRIAL, Thierry (2003): *Quinze ans qui bouleversèrent le monde. De Berlin à Bagdad*. Paris: Dunod.
- DEBRAY, Régis (1993): *L'État séducteur. Les révolutions médiologiques du pouvoir*. Paris: Gallimard.
- DIÓSZEGI István (1994): *A hatalmi politika másfél évszázada*. Budapest: História.
- GISCARD D'ESTAING, Valéry (1976): *La démocratie française*. Paris: Fayard.
- NAY, Catherine: La grandeur de la France, de De Gaulle à Macron. *Europe 1*, 2017. szeptember 9. Online: <https://www.europe1.fr/emissions/Le-portrait-de-Catherine-Nay/la-grandeur-de-la-france-de-de-gaulle-a-macron-3431417>
- ROBÁK Ferenc (2019): A frankofónia a francia diplomácia szolgálatában. In GAZDAG Ferenc (szerk): *Franciaország a 21. század elején*. Budapest: Dialóg Campus, 43–57.
- TEYSSIER, Arnaud (1995): *La Ve République 1958-1995. De Gaulle à Chirac*. Paris: Pygmalion.
- VINCZE Hajnalka (2005): Franciaország: a nagyhatalmi illúzióktól az ambíciók „europaizálásáig”. In KISS J. László (szerk.): *Nemzeti identitás és külpolitika az euroatlanti térségben*. Budapest: Teleki László Alapítvány, 159–204.
- WIRTH, Laurent (2000): *L'exception française: 19ème–20ème siècles*. Paris: Synthèse.